

Ба44485

8
1/2
1889

Zwanzigste

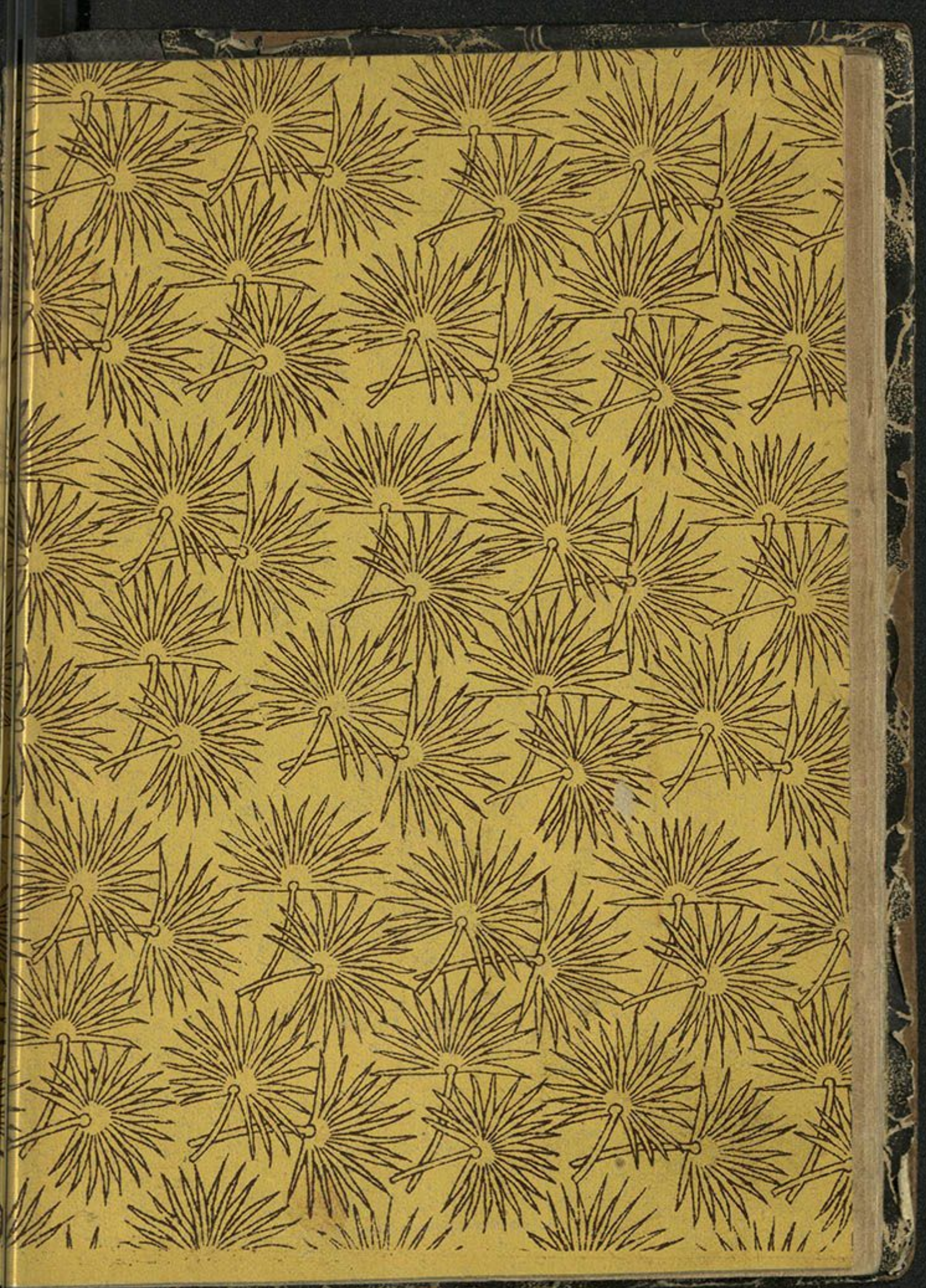
Zwanzigste

Zwanzigste

hinter dem aldo.

Gedicht.

ausk. J. 31.

122

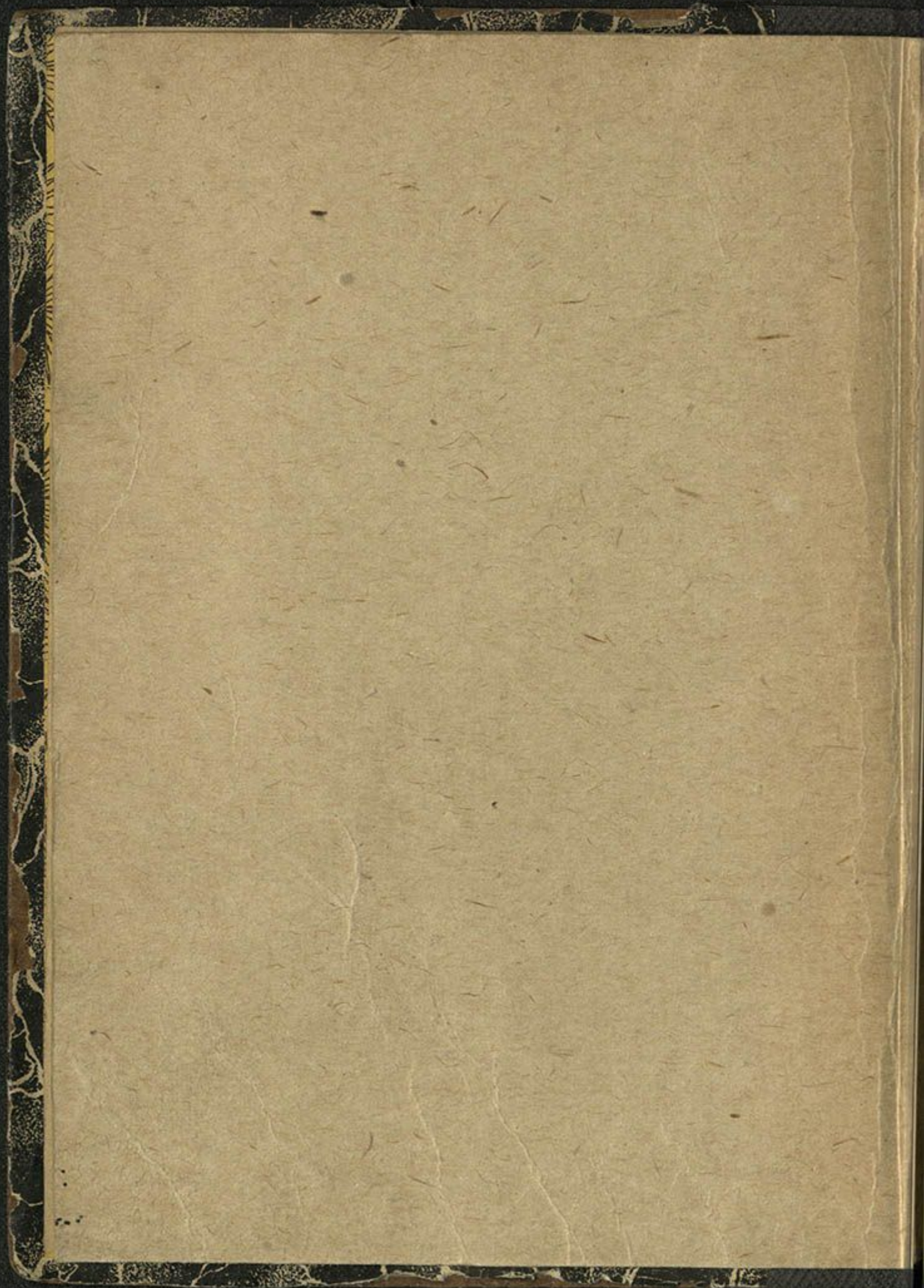
294

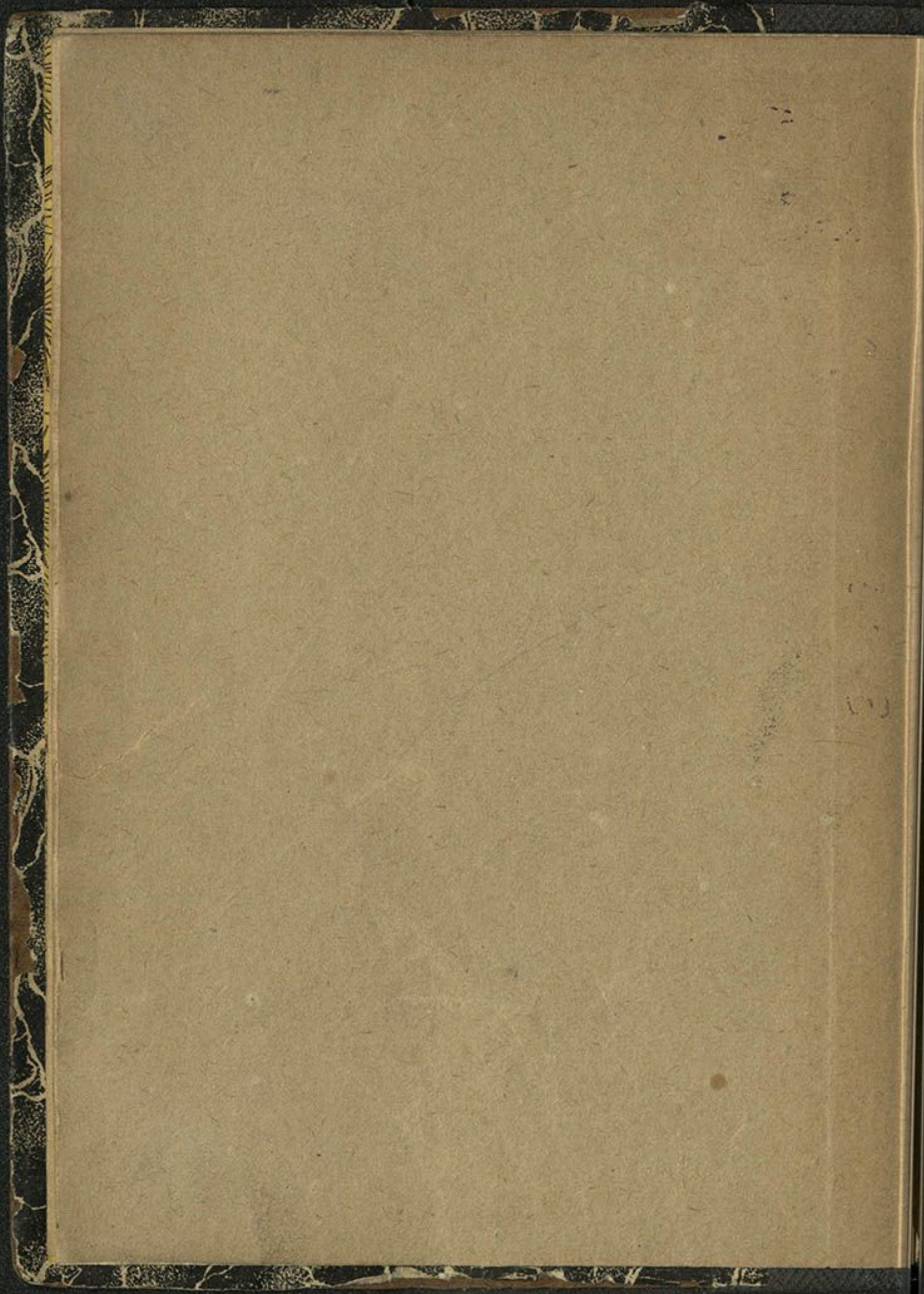
Алексей Звонар

Зача́й
поэма

ТДБ

Ба44485

Алесь ЗВОНАК

1215

Бел. Бібліят.
1994 г.

ЗАГАЙ

ПОЭМА

~~Ба44485~~

Ба 44485

БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА
МЕНСК — 1931

Б 3-43

25. 04. 2009

Заказ № 1329. 2.000 экз. (2¹/₂ арк.) Галоўлітбел № 1125.

Друкарня імя Сталіна.

НЕКАЛЬКІ СЛОЎ АД АУТАРА

Эпоха нашай рэвалюцыі—вялізарнейшая эпопея, творцам якой зьяўляецца не паасобны пісьменьнік, а вялікі калектыў пролетарскіх пісьменьнікаў. На долю іх выпала вялікая задача адбіць гэтую эпоху эпох, эпоху вялікай пролетарскай рэвалюцыі, што выкрышталізуе новую псыхолёгію новага чалавека, якога больш ня будуць, як Загая, разьдзіраць супярэчнасьці пераломнага часу.

І ўсе паасобныя творы гэтага калектыву—толькі частка вышэйсказанай вялікай эпопеі. Так і з поэмай „Загай“.

Эпоха рэвалюцыі і грамадзянскае вайны ў беларускай літаратуры паказана слаба. Аўтар імкнуўся крыху запоўніць гэты прабел—паказаць героіку грамадзянскай вайны і рэвалюцыі.

Справіўся ці не са сваёй задачай—хай скажуць чытачы.

Nota bene.

Упершыню поэма была надрукавана ў канцы 1928 году, а пісана ў канцы 1927 і пачатку 1928 г.

Улічыўшы некаторыя недахопы і памылкі поэмы,
я крыху дапрацаваў зараз як з кампазыцыйнага
боку, так і з боку зместу.

Поэма некалькі адыходзіць ад свайго жанру. Яна
пабудавана паасобнымі кадрамі, якія зьвязаны між
сабой як шляхам рэмарак, так і (асабліва) інэрцыяй
унутранага зместу.

Алесь Звонак.

15/X-29 г.

Менск.

I

УСТУП

Мой край задуменны!..
Пад шолах палёў,
Пад грукаты
вулічных громаў,
Ты поступаюць цвёрдым
праз буры ішоў,
Ідзеш
праз кіпучыя стромы.
Я вухам прынік
да зямлі,
да сырой
І ўздыг твайго сэрца
пачуў я..
Тады, калі раньне,
прыжмурыўшы скронь,
Сьвежасьцю цела сьвідруе.
Далёкае водгульле
бур-навальніц
І двён адшумелых
навала

Мне мірсьціца
ў гэтым уздрыгу зямлі
Ўспамінаў паўстаўшаю хваляй.

І гэта ня хваля,
ня плынь,
гэта шторм,
Што рушыць карабель
у шчэпы.
І толькі бушуе стыхіяй
прастор,
Зьмятаючы ўсё
дашчэнтэ.

Так плыньню нястрымнай
прабеглі гады
І зьніклі,
як зьнічка ў тумане,
А ў поступе сьмелым
сталёвай хады
Другія паўсталі,
паўстануць.

І рад я сачыць,
як на плыні гадоў
Плывуць караблі
і... крыгі..
Адны дасягаюць
сваіх берагоў,
Другіх-жа
хвалі укрываюць...

І часта,
як сон не заплюшчвае воч
Таемнай начною парою,
Ў бясконцую,
сумную,
доўгую ноч
Прыходзяць мае героі.

Я з імі душою
такою парой,
Як здань—
у такія хвіліны
Загай задуменны
стаіць прада мной,
Ўсьміхаецца ціха Галіна...

II

ПОЭТЫЧНАЯ УВЭРТУРА

— Думы, думы! Чайкамі увысь
Ня плывеце!
Адлятае ўсё, як журавы,
Ў гэтым сьвеце...

Белых крыльляў лёгкапёры шум
Заціхае...
Ня трывожце, думанькі, душу
Нясьціханна!..

Прашумела шчасьце, як вясна,
Празьвінела...

Ї сумуе дзяўчына адна
Ў садзе белым...

Нахіліўшы голаў, ружы куст
Шэпча дзіўна...

Ї рассыпаў вечар на пяску
Рос рубіны...

Ў садзе гэткай дзіўнаю парой
Песьня гасьне:

— Дзе ты?

Дзе ты? — дзе ты?

Дзе ты, сокал мой?

Сокал ясны...

— Можа крыльлі сокал паламаў?..

Можа згінуў?

Мусіць, гэта вечар нашаптаў

Сум Галіне?..

Ходзіць, ходзіць дзеўчына адна—

— Згінь ты, суму!

Калыхае душу вір-вясна

Вабным шумам.

Ї надзеям ў думках ня цвісьці:

Яны гаснуць...

— Ой, ня скора, мусіць, прыляціць

Сокал ясны.

Можа крыльлі сокал паламаў?

Можа згінуў?..

... Дзіўны вечар многа нашаптаў

Дум Галіне.

Пакінем дзяўчыну й вясну
Няхай сабе сумуюць...
Дэталю маленькую адну
Тым часам занатуюм.

*

Радзее ймгла над краем скрозь
І золакі шугаюць...

У дыямэнтах ранніх рос
Ўстае зямля другая...

Ў прасторы выйдзі, стань, пастой...
Дзівіся пекнатою:

Як белы месяц над ракой
Плыве ў нямым спакою...

І калі здолен адчуваць,
Адчуй усёй душою:

Зямлі нязьмернасьць хараства,
Веліч яе спакою...

Над галавою Млечны Шлях
І зорак мірыяды.

І дыша соладка зямля,
Нясе тугою радасьць...

У хваляваньнях гэтых дзён,
У шуме нясьціханым:—

Вясны чароўны перазвон,
Пачуцьцяў бунт-паўстаньне...

Маўчыць прастор... У далях гром,
Як водгаласак дальні...

Жыцьцём ахоплены суэдром
Ня ўпомніш год нядаўніх...

І той-жа вуліц вечны рух,
І той-жа шумны горад,
Што кроквы, нібы сотні рук,
З размаху ўзьняў угору...

І працы тут другі размах
І песня тут другая,
Але чамусьці тут няма
Таварыша Загая?..

Прабач, чытач, за парушэньне
Поэмнае структуры,
Пакуль ня сьціхла струн гучэньне,
Працягнем увэртуру.

*

За вакном шапочацца маліньнік,
У вакне сумуе ў белым хтосьці...
Зачапіўся месяц за галінку
І між дрэў гушкаецца ў лістоце...

Уздыхае вецер так задумна,
Так ўздыхае дзеўчына па любым...
—Ад чаго ў вакне, дзяўчына, сумна
Ты глядзіш і ўздрыгіваюць губы?

Ці спытаўся хто так, ці здалося?—
Толькі сад за вокнамі шапоча,
І цалуе дзеўчыне валосьсе
Повеў ціхі бэзавае ночы...

У дзяўчыны думы, думы, думы...
І нічым тых думак не разгоніш...
Абнімае вішню маладую
Каля плоту клён такі зялёны...
Ў гэты вечар юны і ўкаханы
Ты, дзяўчына, сумная чамусьці?
Нават садам пройдзеш—нібы п'яны
Цалавацца лезе кожны кусцік...
— Расчыні-ж, дзяўчына, сваю тайну
І адразу сэрцу лёгка стане!..
Шапатнуў вятрыска за кустамі
І растаў у срэбравым тумане...
Ціха зноў... І толькі бяспрычынны
Сум паволі думы ахінае...
.
А чакала кожны дзень дзяўчына
Весткі ад Загая...

III

ПАЧАТАК КАНЦА *)

ЛІСТКІ З ЗАПІСНОЙ КНІЖКІ ЗАГАЯ

...Так кожны дзень,
І неяк вось ня верыцца,
Што я — дзе стэп,

*) Закон поэтычных традыцый
Канечне парушаны ўраз,
Давэй, мой чытач, не сварыцца, —
Хай крытык рассудзіць нас.

Дзе чайкі ды кавыль,
Дзе ночы ўсходнія
Так ціха, ціха сьцелюцца зьмінды
І пахам бэзавым нэла ўтол вадэ
Ня хмеляць галавы...

Зусім адзін —
Ні сябра, ні таварыша.
Сяброў сваіх
Я лёгка пагубляў...

Адны —
Яшчэ у бойках пагубляліся,
З другімі —
Мабыць, розны шлях...

І сам ня ведаю,
Чаму я так далёка,
Чаго я ўцёк
І ад каго, зачым?
Я ад сябе ўцякаў,
Ды гэта так нялёгка! —
Ад самага сябе
Ніколі ня ўцячы.

За мной:
як цені, ўсюды мае думы;

Са мной:
сумненьняў нясьціханы боль...

І вось блукаю
У стэповым шуме,
Здружыўшыся з кавыльнаю
журбой...

Ах, добра як!
І дышыцца так вольна...
...У стапах коням весела ірзаць —
Гляджу на іх,
І заціхае боль мой,
І асядае прыкрасьці іржа.
...Гляджу ў задуме,
Як над стэпам чайкі
Якбы спалоханыя кідаюцца ўніз...
Са мной сябруюць тут
✓ Смаркатыя малайкі*)
І разам п'юць
Са мной кумыс...

Плыве ўспамін
Аб дальным і каханым,
Плыве ўспамін
Аб дальняй дарагой,
Як п'ю ваду крынічную з кунгану,
Што папрашу ў башкіркі маладой.
І гэтак сьмешна
Успыхнуць яе вочы;
Калі скажу:
„Рахмэт, якшы кізэм“ (**).
...Ах, сэрца, сэрца
Юнае дзявочае
Яно усюды ружы маладзей!

*) Малайка — па-башкірску хлопчык.

***) „Рахмэт, якшы кізэм“ — па-башкірску „дзякую, прыгожая дзяўчына“.

І сьмешна 'шчэ,
Як на кашму башкіры
Паставяць проты рускі самавар...
...Даўно дацьмелі
Стэпавыя шыры,
І з небам зьлілася
У цемрадзі трава...

Як сьмешна! —
Гэту дзіўную гармонію,
Што ста поэтам
Трэба абсьпяваць,
Парушыў меднаю сваёй фізыяноміяй
Вялікі, слаўны, рускі самавар!..

...Дзень, як джыгіт,
На плечы бурку ўскінуў
І зьнік ў бязбрэжжы
Ў вечаровай мгле...
Я зачарованы стаю хвіліну...
І вось далей:

Над травамі клубіцца дымам
Халодны вячэрні туман...
Прыгожа: як вечар абдыме
Зямлі маладой лёгкі стан...

Тады я выходжу на ганак
І доўга ў раздум'і стаю,
А стэпы бялеюць ў туманах,
Ды шэрыя цені снуюць.

Такою прыгожай парою
Спакоен і рад я ўсяму —
Такому нямому спакою,
Такому настрою свайму.

Глыбокую думаю думу
(А гэная дума, як ноч!)
Далёка ад вулічных шумаў,
Ў далёкай краіне сьцяпной.

І сам я ня знаю... Чамусьці
Здаецца мне шорхат сьцяпны
Далёкай лясной Беларусьсю
І говарам пушчаў лясных.

І добра, што вокал нікога
І імгла прад вачыма скрозь...
Профіль знаёмы і строгі
Мне роіцца ў цемры начной...

Стаю я такі ціхамірны, —
Нішто ня трывожыць душы,
Паталі былога ўспаміны
Ў нямую бяскрайную шыр.

Пяюць на дварэ башкіраты —
(Нязвычайная музыка слоў!..)
Здаецца мне: нашы дзяўчаты
Вядуць карагод за сялом...

Падхожу: гарэзныя твары
З іскрыста-касымі вачмі
Сьмяюцца з маіх акулераў
І з слоў нячуваных маіх.

Ах, шыры, пахучыя шыры!
І мяккасьць усходніх начэй
Задумнай стэповай Башкірыі
Пад іскрамі зорных сьвячэй.

І месяц тут больш задуменны,
І ночы тут неяк цямней,
Чым там, дзе лясная напэўнасьць —
Ў далёкай маёй старане.

Задумаўся... На'т ня прыкмеціў,
Што попlech са мной гаспадар —
Прыгожы, у чорным бэшмэце,
З усмешкай глядзіць мне у твар.

...Сядзім мы пад зорачным небам,
Ня знаю — чаму я так рад...
— Скажы ты мне, Усман, што-небудзь
Пра ваш незнаёмы мне край!

І слухаю я нібы казку
Пра гэтую дзіўную быль...
Ўжо зоры пачнуць скора гаснуць,
Рассыпаўшы срэбраны пыл...

Ды ў ранішнім сінім прасьвеце
Пакажуцца скрозь туманы
Вяршыні старых мінарэтаў,
І далі прастораў сьцяпных.

Ах, шыры, пахучыя шыры!
Прыгожасьць усходніх начэй
Задумнай стэповай Башкірыі
Пад іскрамі зорных сьвячэй!

Пара канчаць —
Зусім замаганіўся.
Ужо туман
Паслаў над стэпам дым.
Учора мне
Мой любы вобраз сьніўся
І вобраз гэты
У ваччу маім.
Быць можа з ім
Спаткаемся мы скоро,
Моў будзем зноў,
Як колісь, маладымі.
Хоць адзьвінелае
Так гучна не паўторыцца.
Хоць адзьвінелае
Растане дымам...

Запіскі гэтыя прывёў,
Як факты для цікавых...
Давайце-ж, як казаў Пруткоў,
Зірнем у корань справы.

КАВАЛАЧКІ МІНУЛАГА

ГЭТА ДНІ ЗВАР'ЯЦЕЛ...

Над глухой слаבודкай на ўскраіне
Дымары заводаў ня дымяць.
Там, дзе колісьці сьпявалі „Барыню“.
Успамінаецца вчыясьці „маць“.

Сьвішча вецер глоткаю асіплай,
Дні над горадам, як вараньнё,
Кружацца над хатамі пахілымі
Цяжкім немарасным сном...

О, нявыказанай болі горач!
Зірк злавесны згаладаўшых воч!
Глуха ўздрыгвае увечар горад,
Спатыкаючы з трывогай ноч.

Сьпевам не хвалюецца ўскраіна,
Хаты нахіліліся к зямлі,
І гучыць трагічна-нязвычайна
Ветру бяспрытульнага усхліп.

Сьцены хмурацца халодна, жорстка,
І плююцца стрэхі на панэль...
Горад з больлю нявыказна гострай
Забываецца ў трывожным сьне.

Каб назаўтра зноў з каменнай больлю
Кінуць ў вуліцы трывожны стогн...
Хцівым зьверам выглядае голад
З вышчараных ртоў-вакон.

Дом на ўскраіне адзін пануры.
Вокны выбіты, скасіліся вуглы,
Толькі дах жалезны бровы хмурыць,
Ўспамінае, мусіць, аб былым.

Тут калісьці у Зьмітра Загая
Гадаваўся непакорны сын...
Дом пануры век свой дажывае,
Яму вецер навявае сны...

А далей: — каменная грамада —
Горад горды ў гранены граніт
Скрогат вуліц кідае з пагардай
Ў ашалелыя натоўпы-дні.

І ля кожнай паршывенькай крамы —
Чарга чалавек у сто.
І ўвечар і ў мутнае раньне
Голад прыкоўвае: стой!

Гэта сон, гэта быль і ня быль
Брэдавых чорных дзён!
Фунт звычайнага хлеба,
Звычайных рублёў мільён!

Гэта дні, гэта дні звар'яцелі
Ды імчацца шалёна кудысь...
Ў гэтым скогаце дзікіх мяцеліц
Пагубляліся сьцежкі й сьляды.

Хтосьці некаму слаў праклёны
За пажары, за сьмерць і кроў,
І кудысьці плылі эшалёны
Пад чыгуны калёсны гром.

Так... Рэволюцыі краса
Ў крывавым бляску сонца...
Чытач мо' згадаўся й сам,
Што мой герой на фронце!..

І нахмурыўся грозна горад
Прад нябачаным віхрам падзей.
Шэрай вуліцы гнеўны говар
Ня сьціхае ні ўноч, ні ўдзень.

Гэта дні для таго паўставалі,
Каб шумеў на зямлі гураган,
Каб на сьвеце нястрымнай навалай
Прагучэў моцны вокліч:
„Паўстань!
Паўстань, пракляцьцем катаваны!..“

І маліўся і плакаў хтосьці
Ды збавеньня сьцішком чакаў.
Жываты патанелі ў кагосьці
І пужала да сьмерці ЧК.

Ліся, песьня, грымі і сьмейся—
Пролетары ідуць у бой.
Разрываў цішыню песьня,
Заглушаючы голаду боль!

Вылазь з глухіх сутарэньняў!
Вылазь з разгніўшых халуп!
Услаўляй вялікае вызваленьне!
Напоеную крывёй зямлю!

Вуліцы, плошчы, бульвары,
Глытайце натоўпы людзей!
Над краем золак пажараў
І новы ўстае дзень!

Так рэволюцыі прыйсьцё
Ушчэнт руйнуе сьвет мінулы,
І ў гэтым грукаце і гуле
Раджае новае жыцьцё,
Раджае новыя законы
І яркім полымем гарыць...
Мы-ж адхінем крыху заслону
І кінем зірк на сьвет стары.

ЗЯЛЁНЫ ДОМІК

Над рэчкаю домік зялёны
Абвіты плюшчом вакол.
Ня зрушыць нішто задумены
Звычайны яго спакой.

Калісьці чыноўнік нейкі
Яго збудаваў тут,
Гадамі зьбіраў капейкі,
Каб гэты стварыць „уют“.

Бывала: сьцямнеюць далі—
У хаце і шум і звон,
І плакалі гукі рояля,
З расчыненых вакон.

То значыць: няма чыноўніка,
То значыць: спраўляецца баль.

І толькі сьціхалі апоўначы
Песьні, сьмех, рояль...

Чыноўнік?—Нічога ня бачыў ён,
Ня меў ён ухваткі такой.
Ён—гэты Акакі Акакіевіч—
Любіў цішыню і спакой.

Любіў ён мэлёды Глінкі
І Бальмонта модны „стих“.
А дочка расла, як былічка,
Ў сям'і, як сярод чужых.

Дзяцінства—гады залатыя.
Маленства—ружовы цьвет.
Харошыя годы такія
Які абмалюе поэт?!

Упартыя чорныя кудры
Умелі падчас не адно—
Украсьці „маміну“ пудру
І пудрыць гадзіну нос...

Такая жыцьцёвая школа
Праходзіцца дзіцем штодзень:
Бяз „папы“ у „мамачкі“ „Коля“,
А з „папай“ у „мамы“ мігрэнь...

А дні журавамі ўвосень
Плылі і плылі, і плылі...
І часта ў „мамачкі“ госьці
Сьмяяліся, пелі, пілі...

...І „папа“ вярнуўся аднойчы
(Чакалі-ж назаўтра яго)—
У „мамінаі“ спальні ўночы
Гарэў ледзь прыкметна агонь.

І мабыць зьявіўся няўпору
Парушыць салодкую ноч,
Пакінуўшы гонар і шпоры
Паручык уцёк праз акно...

Жыцьцё не паўторыцца двойчы,
Ня вернеш шчаслівых гадоў...
Чыноўнік застрэліўся ўночы,
І змоўк на паўмесяца дом.

Ня доўга трывожыла гора
Парушаны ў доме спакой...
Вярнуўся паручык скора,
І стала ўдава не ўдавой.

...Гады—нібы крыгі ў разводзьдзі
Плывуць веснавою парой..
Забралі ў шаснаццатым годзе
Паручыка Колю на фронт...

І ціха зрабілася ў доме,
Хоць вокал жыцьцё як сьмерч,
Хоць дзесьці ў гарматавым гrome
Лунала нязьбежная сьмерць...

Праходзіць жыцьцё гэтак проста,
Ня ўбачыш юнацкай парой...

Дзяўчынка—шумлівы падростак
З чарнявай такой галавой.

У доме ёй цесна і вузка...
А маці—ці трэба ці не—
Гаворыць з дачкой па-француску
Аб правілах „сьвецкіх“ манер.

— Ах, ну іх, мамуля, манеры!—
Цяперака не да манер...
Зрабіла-б „мамуля“ істэрыку
Ды дочка—не афіцэр.

Свавольная дочка такая,—
Ёй не пакажаш шляхоў,
Дый прыкладу ёй не пакажаш:
Замнога у „мамы“ грахоў...

... А дзесьці акопы, пажары.
Вайна ня сьціхала грывець,
І тысячы тысяч ахвяраў,
І мора крыві і сьмерць...

Ў Расіі хапала салдатаў,
Трупамі слалі дол.
Дзесьці далёка ў Карпатах
Загінуў паручык Коля.

І вось нечакана у лютым
На вуліцах крык як гром:
— Няхай живе

рэ-во-лю-цы-я!

І вызвалены народ!

На вуліцах гораду віхар,
Прамоў нясьціханых град,
А ў доме зялёным ціха...
За вокнамі ў шэрані сад...

Дачка прападае днямі
У хвалях натоўпу людзей,
І моліцца маці начамі:
— Божа, збавеньне дзе?

Ракоча няспынна вуліца
Тысячай глотак зараз,
І ў рокаце бура чуецца,
І меркна прад бурай зара.

— Якая такая воля?—
— Хапала раней такой!
— Ізноў усялякая сволач
Груганом над галавой?

Ўсё так-жа ішлі эшалёны
Пад лівень гарачы сьвінца,
А хтосьці крычаў натхнённа:
„Вайна
да пабеднага
канца!“

А горад скаліўся злосна
Зубамі жалезных стрэх,
Ды чуўся вдалёку моцны
Гарматаў грымучы сьмех...

Спакойна ў зялёным доме,
Жыццём абмінуты ён,
І сьніць, аб чым—невядома,
Ў трывожныя ночы сон.

За вокнамі вецер з поўдню
Цалуе пальцы галін...
Сумуе дзяўчына штодзень,
А звалі дзяўчыну—
Галіна.

Між тым у поступе стальным, ✓
Ў крывавай аўрэолі
Прышлі зусім другія дні,
Зусім другая Воля.

✓ О, горад! Шумі натоўпамі.
Рэкі іх на плошчах сальюцца,
Абграхочаны агнём вінтоўкавым
Спатыкай
Вялікую Рэволюцыю!

Авеяны сьцягаў веяньню,
Ахрышчаны агнём пажаравым,
Вітай вялікае вызваленне,
Дзён нячуваных зарава!

О, горад! Зьвіні марсэльезамі!
Грахачы слоў вадаспадамі,
Учора агнём жалезавым
Асьвістаны на барыкадах.

О, „Русь вялікая“! Дзе ты?
У завяхах? Сьнягох? Пажарах?
Усюды ячэйкі, саветы,
Бальшавікі і камісары...

Так сарваўшы вякоў аковы,
Палыхнуўшая новым сьветам
У муках цяжару шматвяковага
Радзілася

Рэспубліка Саветаў.

Канечне, дні за днямі йшлі,
Грымелі ў навальніцах.
Гарэлі полымі ў далі,
Палалі бліскавіцай...
І многа часу так прайшло,
І сьцежкі сьнегам замяло...
Зіма ў сьняговых хрызантэ-
мах

Прышла ў сіверах ліхіх...

Давай, чытач, шукаць удвох
Герояў нашае поэмы...
Глядзі:

Глухая ноч маўчыць,
Глухая ноч вакол...
Трывожна горад сьпіць.
На вуліцах спакой.

І месяц, як дазор,
Трымае караул,
Ды зорны гарнізон
Вартуе ночы ймглу.

На вуліцах пустых
Сабака—рэдкаі госьць...
І шэпчуцца кусты
На сквэрчыку чагось...

Часамі ў цьме начной,
Узняўшы сьнежны пыл,
Па вуліцы пустой
Мільгне аўтомобіль.

І сьпіць усё вакол
Трывожна-чулым сном.
Ды толькі сьвет з вакон
Праменіць белы дом.

У белым доме штаб,
У штабе не да сна:—
Пільнуе кожны шаг
Варожы белы стан.

Дэпэшы без канца...
За працай дзень і ноч.
У штабе камісар
У куртцы скураной.

З-за Нёману чуваць—
Трывожны гул гармат.
— Стрымаць!

Стрымаць!—

Стрымаць!—

Дывізіі загад.

Ня дрэмле вораг там—
Пільнуе кожны крок,
І словы тэлеграм
Так востра колюць зрок.

Саветаў вольны край,
Радзіму бараніць.
І моршчыць лоб Загай,
І пяць начэй ня сьпіць...

Ўжо сьвету паласа
Раняе ў вокны сьвет...
— Таварыш камісар,
З нарочным вам пакет.

І скрозь начную муць,
Прадраньня шызы дым
Аўтамабіль шуміць
Па гораду пустым.

А мы, чытач, хадзем з табой
Дарогай сьнегавою—
Пад гэнай белай мітульгой
Я пакажу табе другое.

„ХЛЕБА“

Абярнулася неба
над горадам,
Вытрасаючы пыл
сьнегавы...
— У каго і якое
гора там?

— У каго
не хапае „жратвы“?
Гураганы войнаў
над горадам
Пранясьліся
ў грукаце дзён...
Корчыцца горад
голадам
З больлю
ў каменных грудзёх...
То там, то тут
па гораду
Зруйнованы дом-
труп...
Застылі
нябрытымі мордамі
Голавы
чорных труб.
— Хлеба!..
хвалюецца вуліца.
Чоргі—
па сто чалавек.
— Якая такая
рэвалюцыя?
— Не рэвалюцыя—
зьдзек!
Шуміць без канца
абываталь.

Чоргі...

Боны...

Пайкі...

— У камісараў

усяго багата...

— Вы чулі?

Уцякуць бальшавікі...

— Што вы?

— Чэснае слова!..

— Дай госпадзі...

— Я ня ілгу...

— Гэй, вы там—

былыя панове,

Трымайце сваю чаргу!..

На вуліцы

белым паркалем

Пасьцілаўся

паволі сьнег.

У чарзе

па парадку пісалі

Кожнаму нумар

на... сьпіне...

— Хлеба!..

голос шумлівы.

— Хлеба!..—

шуміць панэль.

У сяродку чаргі—

Галіна

З нумарам...

на сьпіне...

— Дык вось як
жыцьцё пазнаецца!—
Цяпер
яна ведае ўсё.
Жыцьцё бесклапотнае—
дзецьці,
Ўспамінаецца,
як далёкі сон...
Відаць,
на падгніўшых палях
Старога палац
стаяў...
На вёску
за бульбу аддалі
Апошняю радасьць—
рояль...
...Їстоту ахутала стома,
Бясконца
сунецца час...
...Сварлівая маці
у доме,
Голад...
Пустэча...
Адчай...
Здаецца:
Апошняя ростань,
Здаецца:
Апошняя граць.
І ў вачох
жорсткая распач

І безнадзейнасьці здань.
І раптам—
Адкуль такое?
У цьвецені
белы сад,
Шапочуцца
ружы, ляўкоі,
Язьміну
салодкі чад...
...Хапае,
ў абоймах гушкае
Ахмелены
чэрвеньскі дзень...
Аб нечым
Галіна сьпявае—
Сама—
вясны маладзей...
І нехта нябачаны
вабіць
Ў бязьвеснасьць...
Бясконцасьць...
Кудысь...
.....
— Грамадзянка!
Што гэта з вамі?..
— Упала!..
— Доктара!..
— Вады!..

КРЫХУ З БІОГРАФІІ ЗАГАЯ

У балотах пінскіх ногі вязьлі,
Калі йшлі з запалам пад Варшаву,
Мы хацелі, край ня быў каб вязьнем,
Мы хацелі вызваленьне ўславіць.

Вось тады й была зара над краем,
Не зара, а полымі пажараў.
(Помніце—спаткалі мы Загая
Камісарам?)

Ў сьвісьце куль, у порахавым дыме,
Пад агнём няспынай канонады
Ў тья дні знайшоў Загай Ўладзімер
У змаганьні супакой і радасьць.

Так жыцьцё складала эпопэі.
Нясучы і холад сьмерці й славу...
...Кулі многа зыкалі і пелі,
Як ўцякалі нашы з-пад Варшавы.

І пасья, калі прыйшло замір'е,
І замоўк гармат нямоўчны грохат,
Быў прызначаны Загай Ўладзімер
У ЧК на новую работу.

*

Горад! Горад! Зранены гадамі!
Цяжка раны гэтыя залечваць.
Годы чорныя ляглі крывавай зданьню
На твае гранітавыя плечы.

З нор глухіх, як мышы ў жорсткі голад,
Абываталь вылез з мешчанінам.
І усякая такая сволач
Лічыць нашай гібелі хвіліны.

Горад поўніцца панэльным шумам,
Гэткай сволачы хлусьнёй і злосьцю.
І Загаю многа трэба думаць,
Каб не падвялі такія „госьці“.

Лаюць па заўгольлях камуністаў.
„Бальшавіцкую навалу“ лаюць.
Многа „спраў“ на століку ў чэкіста,
У чэкіста грознага—Загая.

Хто ў тых сьмерцях нас абвінаваціць?
Хто ў віну паставіць прад гісторыяй?
Пасылала нас краіна маці
На крывавае змаганьне з ворагам.

І адны мячы злажылі ў бойках,
Ў бойках разам з буйнымі галовамі,
А другія вынасілі стойка
Рэволюцыі агонь—гартованасьць.

Трэ́ было тады дашчэнту зьнішчыць
Ланцугі мінулага і краты...
Хай гісторыя не аднаго упіша
Нашага чырвонага Марата...

Стрымайце вашых сэрцаў бой,
Тушыце ў вачох іскры—
Я раскажу пра страшны боль
Параненай душы чэкіста.

ЗАГАДАМ РЭВОЛЮЦЫІ

На сталі замерзлі атрамэнты,
Ў памяшканьні гэтакія сьцюжа...
У вакне марозу дыямэнты,
І вакно іскрыцца, як калужа.

За вакном, асрэбраны сьнягамі,
Варушыўся непакойна горад.
І расла трывога разам з днямі,
І страшней выскальваў зубы голад.

Атачылі край драпежнай зграяй
Банды зброду па лясных дарогах...
І падпісвае рука Загая
Шмат каму прысуд свой строгі.

Вось учора у глухую ночку
Прывязьлі шпіёнку з-пад граніцы.
Ўсё маўчала горда... Толькі вочы
Рассыпалі бляскі-бліскавіцы...

Зам Загай тады пазваў на допыт.
Прывялі. Гарэлі воч смарагды...
Раптам:

— А-а... Ўладзімер... Вечар добры!

Бальшавік?

— Чэкіст?

Ха-ха...

Я рада...

Дай руку...

Ня хочаш?

Ну, як знаеш...

Вось спатканьне...:

— Сядзьце!

Села моўчкі...

І палалі гневам у Загая

Шэрыя задумлівыя вочы.

Ад чаго шчыміць так люта сэрца?
Ад чаго ў такім нястрымным болю?
Нібы лёс бязьлітаснае сьмерці
Закаваў пачуцьці, розум, волю...

Ад чаго дрыжыць на твары мускул?
Твар бляды ў пакуце нявымоўнай?
Да крыві зубамі сьцяты вусны?
І застыў у вочах жах халодны?..

Ад чаго ў накоі раптам распач
На халодных крыльях праляцела?
Толькі двое: вочы ў вочы проста,
Дзіка і незразумела...

А у думках раптам успаміны
Замільгалі ўрыўкамі здалёку

Любыя, далёкія хвіліны...
Любы зірк вачэй... Такіх... глыбокіх...

Ї яна... Такая дарагая,
Даражэй за ўсё была на сьвеце...
Цалавала... „Любы мой, кахаю“...
Над Масквою... задумены... вечар...
А пасья студэнты... сход за чаем...
... Вобыскі... шпегі... жандары...
... Цалавала... „Любы мой, кахаю“...
... Барацьба... падполье... мары...
... Цалавала... „Любы мой, кахаю“...
А пасья:

Сібір... Тайга... і сьцюжасьць
... Ссылка... холад... „Радасьць мая, дзе ты?“
... Кайданы грымяць... адчай... нядужнасьць...
... Ні канца... Ні шчасьця... Ні надзеі...
... „Радасьць мая, дзе ты?“...

Ад таго ў пакоі раптам распач
На халодных крыльях праляцела
Толькі двое—вочы ў вочы проста
Дзіка і незразумела...

.

О, пракляцьце тым, хто здрадзіць здолен!
Хто душу сваю прадаць гатовы!
... Ї з тугою, з нявыказным болем
Падпісаў Загай прысуд суровы...

ДРУГАЯ

Так сядзеў адзін, сядзеў і думаў...
Мільганулі стужкай успаміны...
За вакном усё падаў сьнег бяз шуму
У марознай белаватай стыні.

На стале задрабяджаў раптоўна
Тэлефон упартымі званкамі...
— Альлё!..

Слухаю...

Сягоньня?

Добра...

Я заеду на зьмярканьні.

.

Вечарэла...

Вуліцы пусьцелі...

Сьнег круціўся белай мітульгою...
Ў тых дні то радасьцю гарэлі,
То туманіліся чорнаю тугою.

І па бруку, ўбеленаму сьнегам,
Ціха так імчалася машына
І раптоўна з гонкага разьбегу
Стала.

— Што там за прычына?

То натоўп на вуліцы й панэлі...

— Што такое?

— Хто?

— Ня ведаю нічога...

— Кажуць, дзеўчына памерла, ці самлела...
— У прытомнасьць ня прыходзіць доўга...

Момант—і Загай сярод натоўпу—
На сьнягу бяз намяці дзяўчына...
А вакол клопаты баб бяз толку,
Шум людзкі ў марознай колкай стыні...

Момант—і натоўп ужо далёка,
А машына віхрам усё далей.
У дзяўчыны пабялелі шчокі...
— Шофэр, скорасьць дайце!

.
— Вось і ўсё... Вы будзеце здаровы...
— Праўда, доктар?
— Толькі адпачнеце...

Ды ня хмурце так сумотна бровы,
Ня сумуйце ціха так аб нечым.

Доктар кажа—гэта няпрытомнасьць—
Вынік галадоўкі доўгай...
Ну, ды кожны з нас аб гэтым помніць,
Калі часта ледзь цягае ногі...

Вы папалі у амбуляторыю.
Ня дзівецеся, усё звычайна.
Гэты выпадак забудзеце Вы скора,
Як і гэта нашае спатканьне.

У дзяўчыны ў вочах сьлёз смарагды
І туга і боль,
І ўдзячнасьць з гэтым
За такую простую спагаду
І за словы, шчырасьцю сагрэтыя.

Твар дзяўчыны змораны і строгі,
Прыгажосьці-ж і жыцьцё ня сьцерла.
Толькі рыскі нейкае трывогі
Заляглі на твары, нібы сьцені.

— Я, таварыш, вам удзячна вельмі
Нават выказаць у словах не магу Вам...—
І на твары сьценьяў лёгка вэлюм,
І ледзь-ледзь ўздрыгнулі яе губы.

— За турботы гэтыя даруйце...
Век запомню гэты ваш учынак...—
І Загаю ў мускульныя рукі
Падала руку сваю дзяўчына...

.

І раптам ўспывае зданьне
І мёртвыя вусны шчэрыць,
І страшна прабіты чэрап
Глядзіць нярухома скрозь ноч...
Ах!..

Гэта стаіць перад ім
Дзяўчына другая зусім...

Ня зводзіць Загай вачэй
З дзяўчыны прыгожай і стройнай
І страшная згадка раптоўна
Паўстала, як цень...

✓ Як дзіўна падобна яна
Да тэй, расстралянай учора!
І вочы і ўсьмешка адна
І тая-ж пячаць дакору...

.
Ліхтары прожэктаравым сьветам
Ліжуць вуліцы, вуглы, панэлі...
Ў гэты сьцюжны, гэты позны вечар
На ўскрайне аўто шумела.

— Вось і дом мой...

Вунь зялёны домік...

Як я рада...

Як удзячна Вам я...

Спадзяюся, заўтра ў нашым доме
Будзеце вы госьцем найжаданым...

І тады пачулася Загаю:

Маладосьці шум у кожным слове...

— Дык Вы будзеце?

Я Вас чакаю...

А яшчэ скажэце —

Хто Вы?

(Глуха)

— Я? Чалавек, як шмат мільёнаў,
Як кропелька у бурным моры...

(Разважна)

Загадам... грознага... закону
Забойцам... любай... стаў... учора... ✓

(Схамянуўшыся)

Што?

Вы спалоханы? Я страшу
Дарэмна Вас няўмелым жартам?..

(Пераводзячы
на другое)

Дык думаеце Вы, што варта
Працягваць стрэчу нашу?

Канечне?

І абавязкова?

Што?

Так... прыеду... слова?
Ха-ха!.. Даю Вам слова:
Канечне і абавязкова!

МАРЫ... МАРЫ...

Мара, мара! Голуб лёгкапёры —
Ціха, ціха ў думках залунае...
Залунае, а ў душы віхоры
Доўга, доўга ня сьціхаюць...

Ў тья дні, калі жыцьцё прыбоем
Біла ў бераг шумам нясьціханым,
Раз Загай не саўладаў сабою —
Расьцьвіло загаева каханьне.

У мары, у здань, у нішто,
У вобраз расстрэленай той,
Што ўноў устае перад ім,
Ўвасоблены ў гэтым жывым.

Ня шчымі ты, сэрца, сумам нейкім!
Вобраз любай на яву ня сьніся!
Ўжо і дзень закрыў свае павекі,
Ўжо і хаты з цемраю зьліліся,

А Загай ішоў завулкам цёмным
На ускрайну, дзе дом зьлёны...
Як прыйшоў сюды—і сам ня помніў...
Вось і дом той—гэтакі знаёмы.

Ня шумі ты, голаў, хмелем п'яным!
Буйным хмелем, голаў, ня кружыся!
Так ня ходзяць к любай на спатканьне,
Ў вечаровым змроку крадучыся...

Заскрыпеў ад ног абмёрзлы ганак,
Цень лягла на сьнег бялява-шэры...
Зьнікла постаць чорная Загая
За адчыненыя дзьверы...

.

Хоць не романтик я душой,
(Чытач заўважыў пэўна гэта),
Але романтик мой герой —
Баец-салдат з душой поэта...
Ну, што-ж... У гэтыя гады
З нас гэтых шмат было тады,
Што праглі да ружовых даляў...
Але—паслухайце дыалёг:

З а г а й

О, Галіна! Як да Вас сьпяшаўся!..
Дзень бяз Вас, дык гэта проста вечнасьць...
О, Галіна! Радасьць мая! Шчасьце!
Шлях цяжкі мой толькі вамі ўквечан...

Я шукаю Вашае спагады...
Ня дзівецеся майму прыходу,
Не глядзеце горда так з пагардай,
Я і сам ад Вас ня меней горды...

О, Галіна! Вашае каханьне
Ад душы маёй прагоніць хворасьць...
О, Галіна! нашае расстаньне
Будзе мне суровым прыгаворам.

Вобраз Ваш стаіць перада мною,
Вобраз Ваш мяне не пакідае...
Вы зрабіліся маёй другой вясною
Я — чакаю...

Г а л і н а

Годзе, Ёладзімер.

Веру словам Вашым, веру Вам я...
Толькі шлях наш з Вамі не адзіны,
Толькі ў нас дарога крыжавая...

Я зусім чужая Вашай справе..
Дух руін, крыві пажараў,
Вашай рэволюцыі крывавай
Ў водблесках на вашым твары.

Так што людзі мы напрамкаў розных,
З вельмі рознымі й далёкімі шляхамі...
Я ня думала, што гэта Вы сур'ёзна
Аб каханьні...

Вы забудзьце лепей мае словы,
Гаварыла іх я пад настроем.
Ну, бываюць ўскружаны галовы
Пэўнаю парою...

З а г а й

О, пракляцьце!

Я ганяўся як вар'ят за зданьню...
Як юнак, ахмелены юнацтвам,
Я паверыў у дружбу і каханьне...

Я шукаў, чым сыцішыць боль у сэрцы,
Я шукаў патрачаную радасьць...

Ха-ха-ха!.. Удзячан Вам да сьмерці
За мораль, за пацалункі і... пагарду...

Мара! Мара! Голуб лёгкапёры —
Прыляціць і хутка адлятае,
Адлятае, а ў душы віхоры
Доўга, доўга ня сьціхаюць...

Мары! Мары! Сонцам ў непагоду
Заблішчаць і зьнікнуць ў хмарах чорных
Ад чаго чагось дзяўчыне шкода?
І чаму так стала раптам горна?

Хай імчацца крылатыя дні,
Хай гараць у далі іх агні,
Мы-ж, мой сябра—чытач, з табой
Накіруемся ў іншы бок.

Бачыш, пушчы лясныя стаяць?
І шумяць, і шумяць, і шумяць...
Але іхны адвечны спакой
Чалавечай парушан рукой...

Бачыш, сьсечаны хвоі ў ярку?..
Бачыш, труп вунь вісіць на суку?..
А лясы штосьці дзіўнае сьняць,
І шумяць, і шумяць, і шумяць...

Ціха! Чуеш, здаецца, сюды
Людзі едуць ці йдуць?..
Глядзі:

НА ЛОЎЛЮ

Скацілася сонца за горы, за гай...
З атрадам імчыцца таварыш Загай...

Па грунце утоптаным стук капытоў
Сьціхае ў прасторах зялёных палёў...

З атрадам па пушчах—бандытаў шукаць...
Далёка ў мінулым работа ў ЧК...

З тых дзён абскакаў Украіну, Кубань —
Зялёных нямала разгромлена банд...

Кідаўся у самы гарачы агонь
І кулі як-быццам міналі яго...

Краіну ад бандаў ачысьціць пара...
І скача, і скача Загаяў атрад...

Таёмна лясы беларускія сьпяць,
Туман пасьцілае балотная гаць...

Па грунце утоптаным стук капытоў
Сьціхае ў прасторах зялёных палёў...

Скацілася сонца за горы, за гай,
З атрадам імчыцца таварыш Загай...

ЯШЧЭ ЛІСТКІ З ЗАПІСНОЙ КНІЖКІ ЗАГАЯ

I

Кавалачак неба
сіні

Дрыжыць
над маёй галавой...

На ўзьлесьсі
шапоча асіньнік
Таємна
густою ліствой...
Валежнік хрушчыць
пад нагамі,
Галіны
па твару б'юць...
Заўсёды ў трывозе
з наганам
Пільнуеш
падманную муць...
А чорт яго знае,
дзе вораг!
У пушчах
прытулак банд.
Таёмнасьць
ў лісьцьвяных убёрах,
І строгая
ў змроках журба.
Ўжо колькі
па пушчах гуляем
З атрадамі
слаўных хлапцоў
Пад шэпты
бярозавых гаяў,
Пад шум
непраходных лясоў...

Я чую,
як глуха ўздымае,
Як грудзі
ўздымае зямля...
Учора
загадам Загая
Прышлося
пяцёх расстраляць...
Кружыся,
зямля бязустанья,
Навалай
ліхой ветравой! —
Пракоцяцца
заравай раньню
Каскады
падзей і трывог.
Далёка
ўзяжкая ростань,
Цяпер
не разьмерваю крок.
Я чую,
што сэрца так проста
Ня сьцісьнеш
тугою ў камок.
Раз трэба ахвяры,
дык трэба,
Крывёю акроплен
наш шлях...

...Сінеё
кавалачак неба,
Ўздыхае стамлёна
зямля...

І тут,
дзе дыміцца порах,
Пад часты
вінтовачны гул
Ўсё-ж вобраз далёкі
мне дораг
З усьмешкаю
яркіх губ...

Як быццам
сапраўдны я лірык,
Дзе банды,
трывогі,
тут,
Як быццам,
тут месца для лірык,
Дзе ворагам —
кожны куст...

І часта,
ў сядле,
у паходах,
Ў агні перастрэлак,
баёў —
Ў вачох
гэткі стройны
і горды

Вобраз
далёкай маёй...

Галіна —
прыгожае слова,
Галіна —
пяшчоты імя...

.
А коні
імчацца стралою,
Паводзьдзіямі
іх ня стрымаць...

Паходы,
прывалы,
пагоні...

Баі,
перастрэлкі,
лясы...

Такія дзянькі,
як сягонья—

Кашмарныя,
страшныя сны...

... Далёкая,
слаўная,
дзе ты?

Здалёку
вітанняе маё...

Ша...

Чую—страляюць дзесьці,
Увесь на нагах батальён...

Скрозь нетры,

скрозь дзікія зарасьлі,

Скрозь лес,

скрозь балотную гаць

Памчымся ватагаю

зараз мы...

Канчаю пісаць...

II

Эноў пішу,

Для каго—ня знаю.

Бо й пісаць мне

Няма каму...

.

Ноч ланы

Цемнатоў агартае,

Усё хаваючы

Ў цьмяную муць.

Вымер сьвет...

Цішыня...

Ні гука...

Поўнач вокал—

Чорнай сьцяной.

Толькі грунтам дарожным
Гулка
Разьлягаецца стук
Конскіх ног...

Ў полі вецер
Бяжыць шалёны,
Калыхаючы
Шызую муць,
І стамлёныя бегам коні
Пенай брызгаюць
І
Храпуць...

— Конь, мой гнеды,
Скачы шпарчэй ты!
Сябра лепшы
Салдату—конь...
Вунь і зоркі
На ўсходзе чэзнуць,
І бялее туман
Над ракой...

Я адзін...
Навакол нікога...
— Конь, мой гнеды,
Скачы, скачы!..
Толькі ляскаюць
Гулка падковы,
І разносіцца гук
Уначы...

Глянуп ў неба:
Скацілася зьнічка...
Глянуп ўперад:
Вецер у твар...
І ня сплю,
А далёкая сьніцца
Навяваючы
Слодачы мар...
Мары?—к чорту!
Пад вашай аховай,
Не знасіць
На плячоу галавы...
Разгуляўся Булак-Балаховіч
Па дарогах лясных,
Крыжавых...
Хмурыць бровы
Суворая поўнач...
Скача конь...
Недалёка і полк...
Будзе сёньня
Разьбіт Балаховіч—
Беларускіх лясоў—
Люты воўк...
Ардынарац—
Татарын скуласты
Аб татарцы пые маладой...
— Ты скажы, Тамерланавіч,
Часта
Ўспамінаеш радзіму і дом?

— За Казанью,
За Волгай шырокай
Загубіўся у стэпах
Мой дом...
Трэці год
Ад радзімы далёка,
Ад каханкі маёй маладой...

І замоўк ардынарац,
І вокал

Ціш нямая
Ахутала змрок...

Уздыхнуў ардынарац
Глыбока...

Уздыхнуў,
Засьвістаў...

І змоўк...

Вунь і хутар
Стаіць за гаем...

Адпачнем,—

Нейдзе вораг блізка.

.....
І на гэтых радках у Загая
Абрываюцца ў кніжцы запіскі.

ЯШЧЭ АДЗІН КАДР

Не храпеце, коні,

гэтак не храпеце!

Ня ўздымайце цяжка

ўпалыя бакі!

... Штосьці зашуршэла
у густым ракіцці,

Ці то вецер дунуў
сьвежасьцю з ракі?..

Зоркі залатыя

ноч кідала ў воду,

Капыты зьбівалі

росы на траве... ..

Паўз раку скакалі,

яшчэ вярсту да броду...

... За ракой, за бродам,—

тамака свае...

... Кони ў пенным мыле —

— Прыскакаць да раньня...

І стамлёным коням—

шпоры ў бакі...

... Забялелі срэбрам

над ракой туманы,

Паплылі туманы

з быстрае ракі...

Ша!

А гэта што там?

Гэта што за дзіва?

Ці то можа коні,

ці то сена стог?

І раптоўна голас

дзіка-праразьлівы:

— Гэ-э-эй!

Хто та-а-ам?

Сто-о-ой!

Шпар назад, таварыш!

Шпар назад кар'ерам!

Давязьці паперы

мёртвым ці жывым...

... Засьвісталі кулі,

затрашчалі стрэлы...

— Ё раку, ардынарац,

кідайся й пльві...

Скокнуў Тамерланавіч

у раку з разьбегу...

З карабінаў з берагу

адкрылі агонь...

Выплыў Тамерланавіч

і—наўскач ад берагу.

Стрэлы і пракляцьці

несьліся ўздагон...

Не ўдалася справа—

сьцяміла пагоня:

За Загаем сьледам

коньнікі кар'ерам.

— Выратоўвай, гнеды,

выратоўвай, коню!

Ці жывы, ці мёртвы

давязу паперы...

Блізка вораг люты,—
 не уцячы Загаю.
 За сьпіною чуцен
 жаркі конскі храп...
 — Э-эх, разок апошні
 пагадаю!
 І з крутога берагу
 у воду
 р-раз!

 Стрэлы, крыкі з берагу
 ашалелай зграі...
 Зачапіла куля...
 Зьніклі берагі...
 І схавалі хвалі
 сьмелага Загая,
 Паплылі сьпіралямі
 у бакі кругі...

Парвём на час сюжэту ніць
 (Яна-ж ад нас так блізка):
 Хачу, чытач, пагаварыць
 З табою асабіста.

ЛІРЫЧНАЕ АДСТУПЛЕНЬНЕ

Я стаю ў задуменьні глыбокім
 На закаце ліпнёвага дня...
 О, таемныя шэрыя змрокі,
 О, вячэрняя цішыня!

Як дзяўчыніны чорныя косы,
Абвілі мяне змрокі вакол...
О, замоўкні, душы адгалосак!
О, прыдзі ты, жаданы спакой!

Я стаю...

Загараецца горад
Бляскам тысячным перада мной...
Колькі тамака бачана гора!
Колькі там лятуценена сноў!?

Я стаю...

Бы кагосьці ў чаканьні...
— Друг жаданы, прыдзі хутчэй,
Я табе раскажу аб каханьні
І аб здрадзе чорных вачэй.

Раскажу я табе нібы казку,—
Хочаш—сьмейся, а хочаш—маўчы...
Былі вочы—рубінавы бляскі,
Іх ня часта спаткаеш ў жанчын...

І яшчэ была ўсьмешка такая,
Глянеш раз—і душу аддай.
Вось такую калі пакахаеш—
Сьмех і песьні, і шум—прападай.

І яшчэ былі губы—такія—
Цалаваць, цалаваць, цалаваць...
І забыцца ў гады маладыя,
Што на плечах тваіх галава.

То было у часы галадоўкі,
У часы грамадзянскай вайны,
Калі громы над краем ня моўклі
І калі вар'яцелі дні...

Ён тады непакойны і грозны
Бараніў успажараны край.
І аднойчы ў вечар марозны
Чорнавокую напаткаў...

О, жыцьцё! Твая жорсткасьць і сьцюж-
насьць
Многіх з нас пазьбівала з ног.
Толькі той, у кім трымалася мужнасьць,
Ў тых дні усьміхацца мог.

О, жыцьцё! Твая горач і слодыч,
За атруту часамі гарчэй.
Пакахаў ён у гэныя годы
Прыгажосьць нязвычайных вачэй...

Гэта вобраз... другой незабыўнай,
Гэта ўсьмешка зьмярцьвельных губ,
Гэта зірк, што ўплёскам дзіўным
Будзіць радасьць і шчасьце й тугу.

Ад таго закружыла каханьне,
Біла ў голаву хмельным віном...
Ён заўсёды сьпяшыў на спатканьне,
Дзе над рэчкай зьдэны мод...

Слухай далей... Ён зваўся Загаем,
Быў чэкіст, а ў душы поэт,
І таму кожны міг пакідае
У душы яго сьлед...

Слухай далей... Жыцьцё не згадае
І на радасьць і боль маўчыць...
І заўсёды пакута чужая
Не закрane пачуцьцяў ніць...

Дні шумелі тады нясьціханна,
Дні гримелі шалёнай пальбой...
І Загай ў захапленьні змаганьнем
Захаваў у душы сваю боль.

Як шалёны, ад краю да краю
Па краіне насіўся тады,
Пракліналі бандыты Загая
У суворыя тыя гады...

А Галіна? Жыцьцё не чакае —
Падхапіла, панесла з сабой...
Толькі вобраз прыгожы Загая
Нечакана прыходзіў парой...

І цнатлівасьць у кожнай усмешцы,
Сарамлівасьць дзявочай красы
Пагубляла па пройдзеных сьцежках,
Як і сьмеху бясьпечны рассып...

І іначай кармінныя губы
Расыпалі ўсмешкамі сьмех...

Не адзін называў сваёй любай,
Выпіваючы шчасьця хмель...

Ў гэтым п'яным і вабным чадзе
Воч агні заблішчэлі ярчэй...
Слухай... Слухай аб жорсткай здрадзе,
Расказаў яру аб здрадзе чарнявых
вачэй...

Слухай, дружа...

Я глянуў навокал—
І ніякага друга са мной.
Я стаяў у задуменьні глыбокім,
А вакол уздыхала ноч...

І дарэмна я друга клікаў —
Друг ня прыдзе—яго няма...
...Неба сыпала зор бяз ліку,
Белым шалем ўздымаўся туман...

БУРА СЬЦІХАЕ

— Што гэта?

Скуль гэта?

Дзе я?

— Ціха, таварыш,

ляжыце.

Мы ўжо былі

без надзеі,

Думалі:

Вам ня жыць...

Зараз
Вы будзьце спакойны,
Потым
раскажам усё...
Стан мільгануў стройны.
Зьнік за дзвярмі...
— Гэта сон?

Белыя сьцены
— ў хаце,
Ў вокны
глядзяць сады...
— Чорт!
Не магу здагадацца,
Як я папаў
сюды...
І паплылі
успаміны,
І абарваліся
ўраз... —
Помніцца:
крык, страляніна,
Зброі сталёвы лязг... —
Потым
рака і бераг,
Потым
...холад і кроў...

...Зноў адчыніліся дзверы,
Белая постаць

ізіноў...

Што гэта? —

Яў ці казка?

Думак парвалася ніць...

Зіркам прабег —

павязка.

Боль у плячы

смыліць...

Голас,

...дзвяс як быццам аднекуль

Ціхі й пяшчотны такі...

— Як вам, таварыш, лепей?

Дайце папраўлю бінты...

Тыдні са два

ўжо мінула...

Вас прывязьлі сюды...

Шкода памерці

ад кулі

Ў Вашы гады.

Ночкаю тэю

жахлівай

Атрад

...ардынарац прывёў. А

Параненым цяжка

нашлі вас,

На беразе сьцёкшым крывёй...

І ночкаю тэю
 суровай
Грымелі лясы
 пальбой
У Польшчу
 уцёк Балаховіч,
Ратуючы
 лёс свой...

Ну, досыць!
 Цяпер засьніце! —
Найлепшы для Вас
 загад...
...І белая постаць зьнікла,
І ў сьне
 забыўся Загай.

У ЗМАГАНЬНІ ПРАХОДЗІМ СВОЙ ШЛЯХ...

За днямі мінаюць дні,
Праходзяць, знікаюць у вечнасьць
Яскрава гараць адны,
Другіх спатыкае бязьвеснасьць.

А з імі і людзі ідуць...
Гараць, не згарэўшы праходзяць.
Адным гімны славы пяюць,
Што доўга жыvuць у народзе.

Другія бяз славы і слоў --
Героі вялікае справы...
Адыдзе нямала гадоў,
І іх пакаленьні уславіць...

✓ Вось так і Ўладзімер Загай
З арэны сышоў жыцьцёвай...
Тады, калі вольны край
Пазбавіўся дзён суровых...

✓ Гэроіскія, грозныя дні
Зьмяніліся ў будні, клопаты
І сталі ня тымі яны
Загаю...

Аб гэтым потым...

*

Жыцьцё не паўторыцца двойчы,
Ня вернеш шчасьлівых гадоў:
І крозаў ружовых дзявочых,
І маравых дзіўных сноў...

Кароткія годы юнацтва
Мільгнуць і растануць, як дым...
І лепей пасья не кранацца
Ўспамінаў часін маладых...

Вось так маладая Галіна,
Праходзячы ў бурах свой шлях,
За шчасьця скупыя хвіліны
Плаціла тугою пасья.

Каханьне законаў ня мае.
Ў пачуцьцях развагі няма...
Уладная постаць Загая
Явілася й зьнікла ў туман...

А з гэтым прапала і радасьць...
Раскаяньне скоро прайшло...
І хто вінаваты у здрадзе
І ў болі няказаных слоў?..

Што к палкім загаевым словам
Галіна халоднай была,
Што вобраз Загая суровы
Яе ня кідаў пасья...

Хоць можа й другія кахалі
І з словамі палкімі й так...
І гэта мінула, а далей—
Такая ў душы пустата...
Ўляглася пачуцьцяў завая,
Душы маладое бунт...
О, чым-жа бяссьледна разьвееш
Такую ліхую журбу?

Настрой, мусіць, як ад ноктурну?

Але два слова накінт тэмы:

Чытач, прыпомні ўвэртуру

Ў пачатку нашае поэмы *).

*) Гл. стар. 9 і 10, „Поэтычная увэртура“.

Мінулі суровыя дні,
Завеі даўно адшумелі...
Знайшлі у іх мэту адны,
Другія яе праглядзелі...

І новае слова—НЭП

Павыбіла шмат з каляіны
Такіх, што сваёй старане
Хацелі другія пуціны...

У дні тыя віхар жыцця
Шумеў па заціхшаму краю;
Кідаў ад канца да канца,
Пазнаўшага стому Загая...

Ў будзённы і цяжкі час

У жорсткія годы разрухі,
Патрэбны замест мяча

Для чорнае працы рукі,

Тады ахапіла туга

Па бурах, па стрэлах, па грёмах...

Быў змушаны хутка Загай

Пакінуць работу ў Губкоме...

Ў хістаньнях шукаем шляхоў,

У бурах шукаем спакою...

З дарогі Загай хоць сышоў,

Але не пашоў і другою...

Каб гэная зьнікла туга,
Шукаючы нэрвам спачыну,
Тады апынуўся Загай
У стэпах зялёна-сініх...

Цяпер адну хвілінку часу—
Яшчэ дэталь напамінаю:
Ўспомніце канца пачатак!
Запіскі першыя Загая *).

V

ЗЬВЯРТАНЬНЕ

— Гарэце, гарэце ўначы,
Зялёныя сьвечкі-зоры!
Ня спыніш імкненьняў нічым,—
Імкненьне імклівей віхору...

— Ня зьлечваюць гэтак душы—
Бязьдзейнасьцю, вечным спакоем...
Бывай ты, стэповая шыр
З чароўнай сваёй пекнатою!..

— Я тут яшчэ болей чужы,
Я тут яшчэ больш адзінокі...
Такім—не адшэльнікам жыць
Пад небам чужым і далёкім...

Каб нэрваў гарачая дрозь,
Каб кіпень упартае сілы
Ізноў ахапілі суздром,
Ізноў галаву ускружылі,

*) Гл. стар. 13—19.

Выходжу я нанаў на шлях,
Бязвер'е змяніўшы надзеяй.
Уздыхай, маладая зямля,
З табою я зноў маладзёю!

Так стоячы думаў Загай,
Скрывіўшы усмешкаю вусны...
Гарачых каней запрагай
Абветраны ветрамі Усмая...

— Шумі ты, высокі кавыль!
Над стапам кружэцца, чайкі!
Мне больш не хмяліць галавы,
Аднэй з вамі радасьці чаркай!

...Ўжо коні гарачыя б'юць
Нэрвова зямлю капытамі...
— Схіляю сваю галаву,
Прыгожыя стапы, прад вамі!

Я з вамі сумненьне і боль
Пазнаў у раздум'і глыбокім,
Злучыўшы з кавыльнай журбой
Журбу аб каханым далёкім...

Так стоячы думаў Загай...
Ды Усман спыніў раптоўна:
— Сядыся, кунак!

— Гэ-эй!
Айдаі!

...Паносьлі гарачыя коні...

*

— Ах, грукай, калёсны гром!
Ах, ліся, чыгунная песня!
Імкненьнем уперад суздром
Ахоплены сёньня ўвесь я.

Самара... Сызрань... Тула...
Мінаюць, мінаюць, мінаюць...
Яшчэ не закончаны шлях,
Завілісты шлях Загая...

Мінайце, мінайце, палі..
Ўсё бліжай і бліжай прыпынак.
Ізноў перад Загаем ўсплылі
Мінулых часін успаміны...

Імчыцца, імчыцца цягнік,
Імчацца і думкі Загая...
— Вітаю прыгожыя дні!
— Сваё абуджэньне вітаю!

VI

ЗАКРУЦІЛІСЯ ДНІ

Закруціліся дні ізноў
Для Загая.
Ўспамінаецца толькі сном
Дарагая...

Зноў у працы кіпучай увесь,
У імкненьні.
Не застанецца больш ў галаве
Боль сумненьняў.

Пасяджэньні, нарады штодня—
Мора словаў...
Машыністкі, кур'еры, бегатня—
Установа.

Закруціліся гэтак дні
Для Загая.
Ўспамінаецца толькі, бы сны,
Дарагая...

Можа ў горадзе тут яна—
У чаканьні?..
Так нічога й ня ведаў, ня знаў
Аб каханай...

Не хадзіў, ня шукаў, не чакаў
Ён Галіны...
Дзень за днём няпрыкметна мінаў,
Бы хвіліны...

Час залечвае раны душы
І трывогі.
Гэтак добра ісьці і сьпяшыць,
Калі знаеш дарогу...

НЕЧАКАНАЯ

Па асеньняму вецер шумоў
Неспакойна.

І кідаў мефістофельскі сьмех
Проста ў вокны...

У каміне агонь палаў...
Беглі цені...

У пакоі ціша лягла—
Сум асеньні...

У раздум'і сядзеў Загай,
Заглядзеўся,

Як агонь у каміне шугаў...
Сам-жа— дзесьці...

А за вокнамі вецер шумоў
Неспакойна.

І кідаў мефільстофельскі сьмех
Проста ў вокны...

Раптам стук...

— Можна к вам?

— Калі ласка...

Ці то сон?

Ці то мара?

Ці яў?

Ці то казка?

.....

Галіна

-- Я шукала, шукала вас
Бязустанна!
Прада мной і цяпер той час,
Час расстаньня...

— Я чакала чатыры гады...—
Хоць-бы вестка...
І зачым вы прапалі тады
У бязьвеснасць?..

Загай
· ???

Галіна
— О, Загай, што за боль і туга
У чаканьні...
Паглядзі мне у вочы, Загай,
Мой... Каханы...

Загай
!!!!

.....
.....

VIII

ЗАКЛЮЧЭНЬНЕ

Я бачу, што далей... Я сьдзіх...
Герояў сваіх пакідаю...

Я больш ня імкнуся знайсці
Галіну й Загая...

Я так-жа іду і прайду...
(І годы і дні адгараюць).
Складаючы з маравых дум
Песьні для краю...

Зьвіні, маладая зямля,
Ніколі нябачанай ноўю!..
Ў змаганьні шукаем свой шлях
У бурах—спакою...

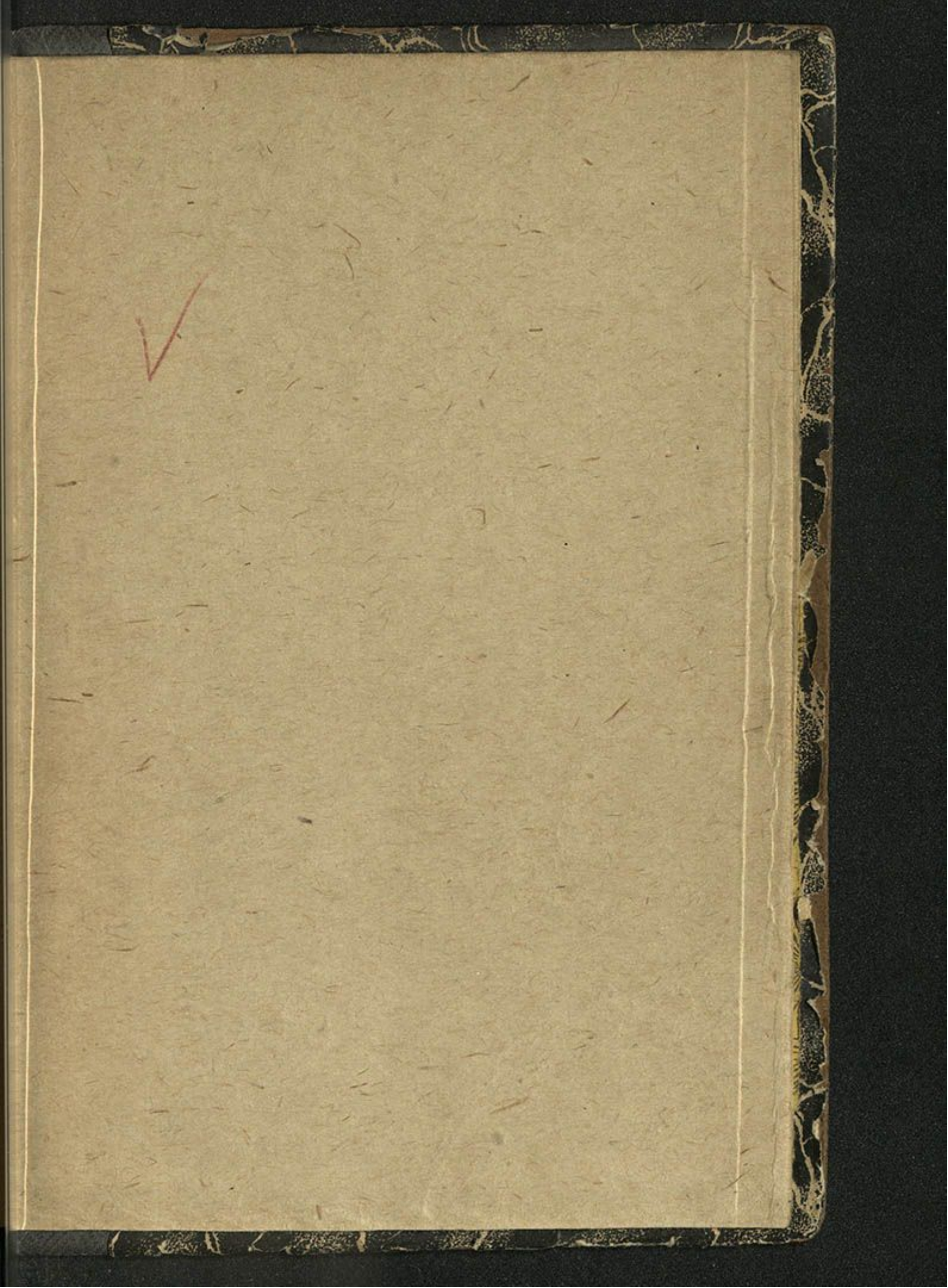
Менск, 1928 г.

Р. С. Але, чытач, мой добры дружа,
Мой спадарожнік ў час, калі
Хварэў на творчую нядужнасьць
Гарэў агнём поэм сваіх,
Няўжо-ж ты ўпэўнен, што Загай
Герой французскага роману,
І скончыць, мусіць, як ня дбай,
Спатканьнем з любай... каханьнем?..
О, не!.. Я проста ня люблю,
Калі цалуюцца ў поэме
(Выходзіць гэта з маёй тэмы),
Таму і песьню я сваю
У другім спатканьні дапяю.

Менск, 1929 г.

1964 г.

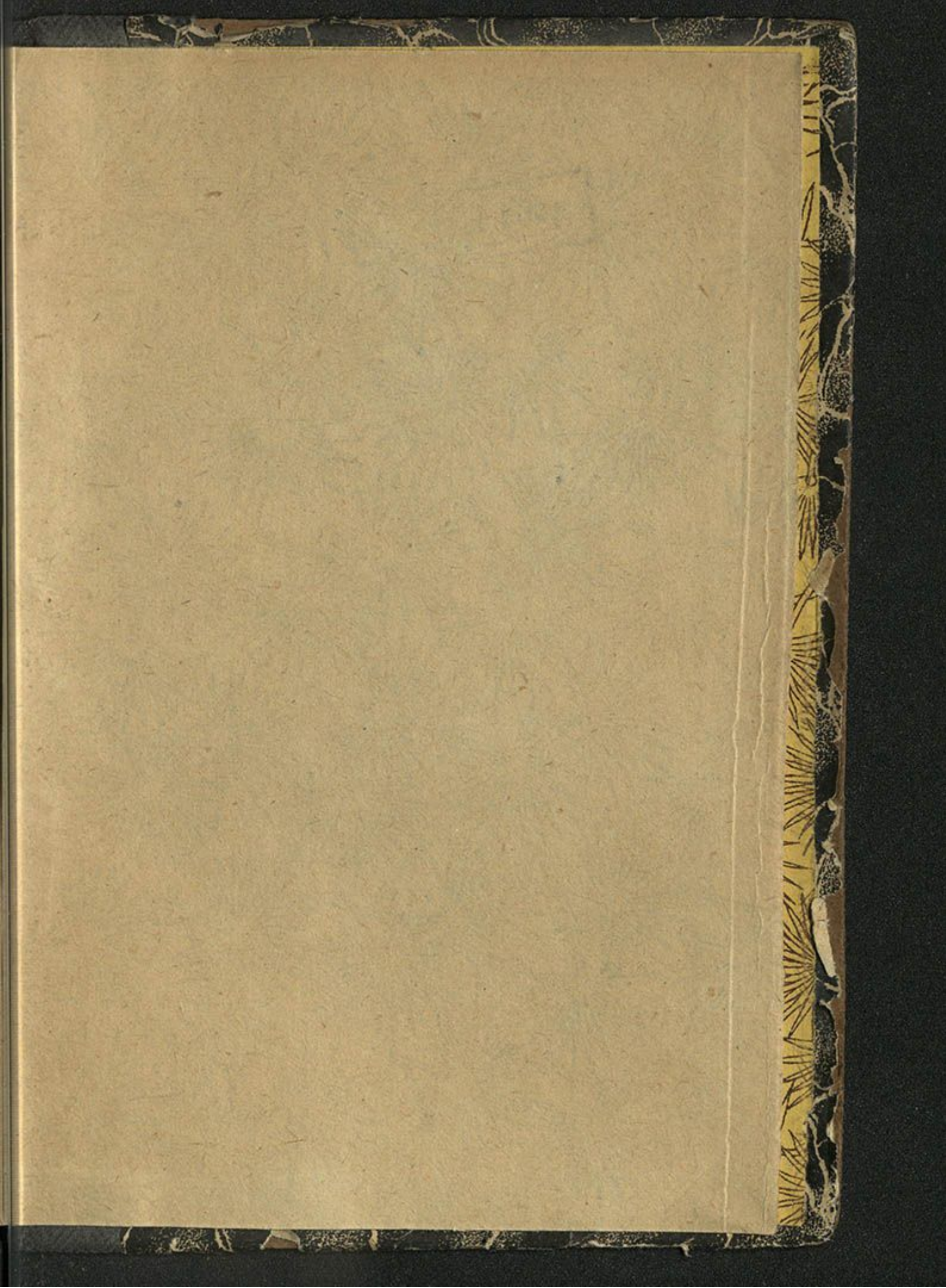
С.В. ВЕДЕНКО
1964 г.

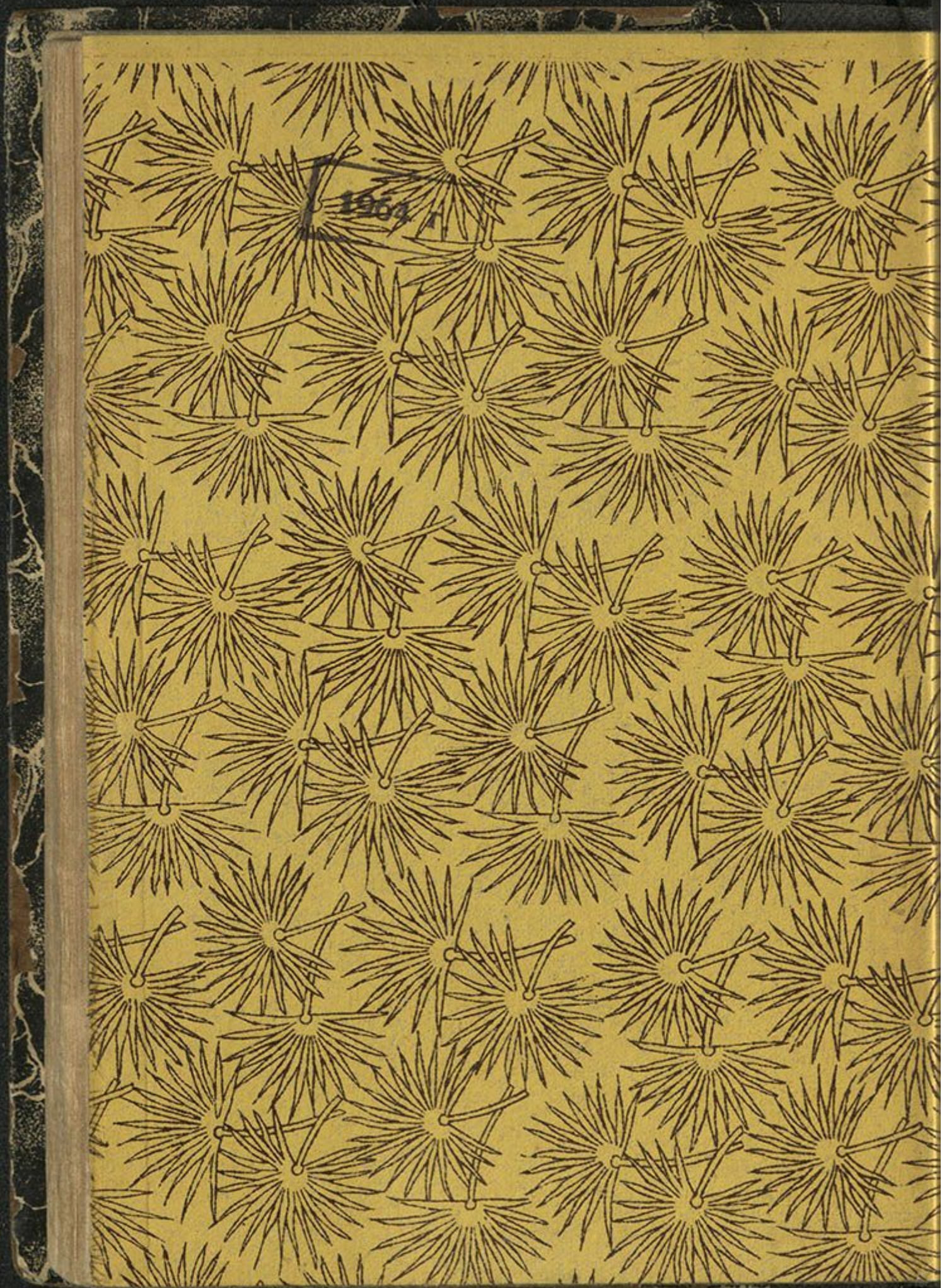

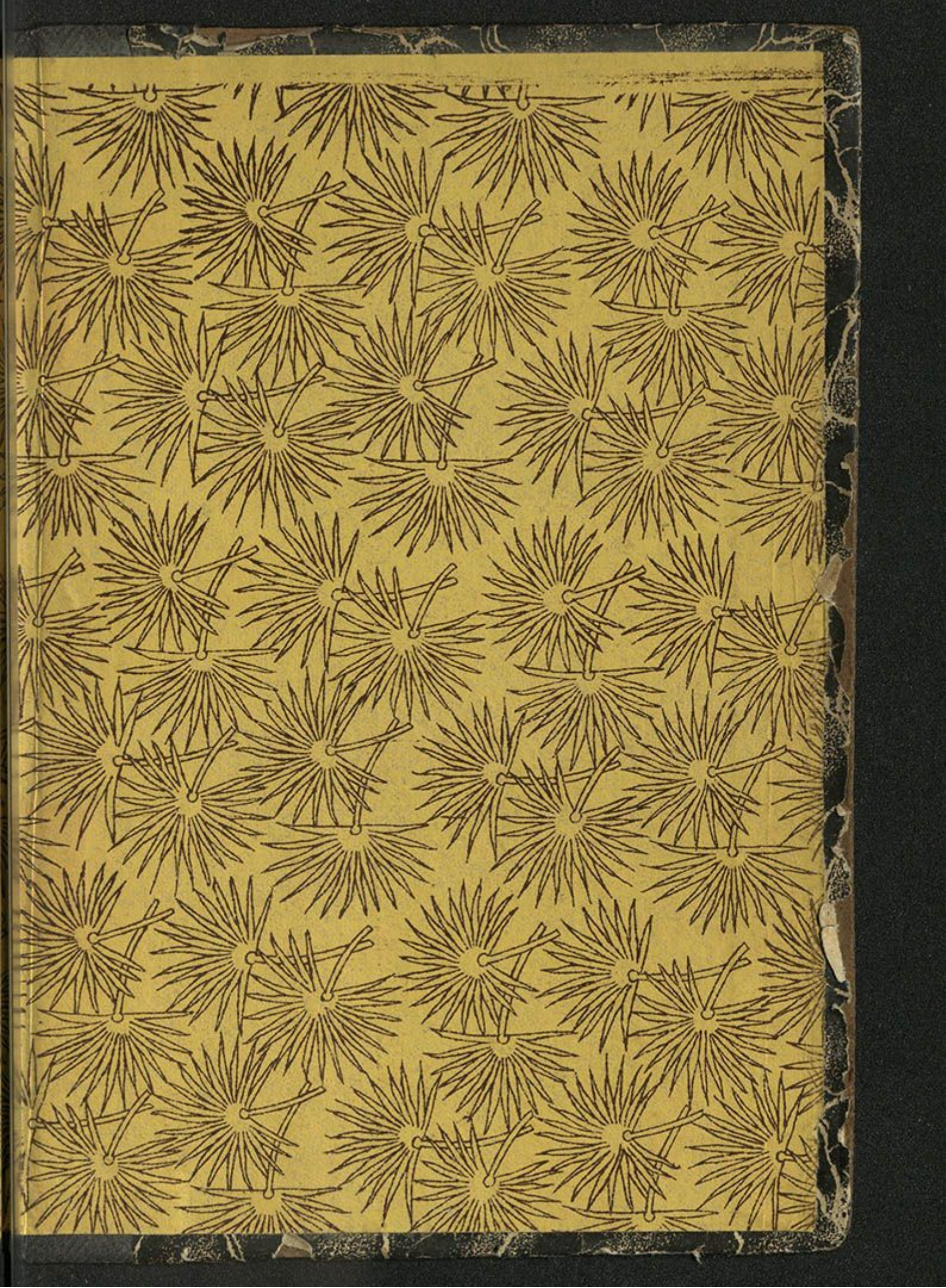
ЦАНА 1 РУБ.

458

B0000000490906

